

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Козак Мирослава Василівна

м.Ужгород

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена суспільною потребою у володінні іноземними мовами, усвідомленням важливої ролі зацікавленості у процесі навчання та наявності недостатньо якісних характеристик методик та підходів до мотивації навчальних груп. У статті визначено ключові аспекти ролі мотивації при вивченні іноземних мов. Проаналізовано сутність, класифікацію та особливості новітніх методик та підходів до мотивації щодо вивчення іноземних мов. Запропоновано використання ситуаційних підходів із зменшенням стресового фактору.

Ключові слова: мотивація, системний підхід, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, джерела мотивації.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейську спільноту вимагає появу нових якостей українського суспільства, появу «нових людей» – освічених, щирих, висококваліфікованих спеціалістів із знанням двох і більше мов. Тому питання мотивації у вивченні іноземних мов стає актуальним і необхідним.

Подальше дослідження, вивчення особливостей мотивації, розробка нових підходів, програм дозволить раціоналізувати навчальний процес і досягнути відмінно кращих результатів.

Парадоксальність ситуації, яка склалася на сьогоднішній день, в умовах, коли вивченню іноземної мови приділяється велика увага, полягає в тому, що ефективність вивчення іноземної мови залишає бажати кращого.

Психологи стверджують, що однією з найактуальніших проблем сучасної педагогіки є розвиток і постійна підтримка навчальної діяльності, забезпечення сприятливого емоційного клімату на заняттях [6, с.385]. Особливу складність у вивченні іноземних мов дотепер представляє недостатність мотивації. Іноземна мова представляє собою не просто «ще один предмет програми» освіти, – це нова система мислення, новий образ світу, тому що мова – не набір знаків, а засіб сприйняття; говорити й розуміти мову – це не питання перекладу, це питання бачення світу. Без серйозного стимулу таку задачу не вирішити.

Аналіз останніх досліджень. Мотивація є найбільш безперечним і досліджуваним фактором успішності навчання в цілому і при вивченні іноземної мови зокрема. Вона є пусковим механізмом будь-якої діяльності, чи то праця, спілкування чи пізнання. Багато дослідників у різних аспектах здійснювали аналіз процесу мотивації, зокрема: С.С.Занюк, А.К.Маркова, Б.Р.Монка, Є.І.Пасова, В.П.Кузовлева, В.В.Сафонова, Т.У.Тучкова, у своїх роботах впроваджували сучасні підходи до проблеми мотивації з виведенням культури на перше місце, де один з основних аспектів – вміння орієнтуватися в соціокультурному середовищі країни, мова якої вивчається [7; 12]. Такі діячі як О.В.Діордіященко, В.В.Ревенко, В.Л.Гулеватий, Л.П.Вайлупова фундаментально дослідили і проаналізували основи різновидності внутрішньої мотивації під час вивчення іноземних мов та шляхи її підвищення у навчанні студентів [2; 7].

Мета статті – визначити ключові аспекти, проаналізувати особливості методик та новітніх підходів у мотивації щодо вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Правильний підбір методик мотиваційних дій у процесі навчання дозволить докорінно змінити результат у кращу сторону і зробити вивчення ефективнішим. Щоб процес підбору став успішним треба чітко розуміти сутність самої мотивації у сфері вивчення іноземних мов, її різновиди, підходи до неї та послідовність виконання мотиваційних дій.

Мотивація у вивченні іноземних мов за своєю природою являє собою сукупність дій, які застосовує викладач, з метою ініціювання, зацікавлення, активізації навчальних груп для досягнення ефективності у навчанні [11, с.54].

Розрізняють зовнішню та декілька видів внутрішньої мотивації. Зовнішня мотивація, як правило, націлює учнів на досягнення кінцевого результату. Внутрішня мотивація має сильний стимулюючий вплив на процес вивчення [8, с.4]. А для цього необхідно будувати процес вивчення таким чином, щоб ті хто вивчають мову на кожному етапі відчували просування до бажаної цілі. Крім широко відомих зовнішньої та внутрішньої видів мотивації в зарубіжній психології розрізняють глобальну, ситуаційну та інструментальну мотивацію [5, с.14]. Дослідження показали, що всі види мотивації необхідні при вивченні іноземної мови.

Психологи стверджують, що передача знань від викладача до студента, минаючи власну діяльність учня щодо оволодіння знань, не є можливою [3]. Домінуючими мотивами учбової діяльності учнів повинні стати мотиви пізнання навколишнього світу. При цьому важливо, щоб учні оволодівали діями й засобами цього пізнання, щоб на першому місці були мотиви їх реалізації себе як особистостей. Тому необхідно говорити про мотивацію як результат внутрішніх потреб людини, її інтересів, емоцій, цілей та задач, наявність зацікавленості, направленої на активізацію її діяльності.

Визнаючи провідну роль мотивації у вивченні іноземної мови, викладачу необхідно брати до уваги засоби й прийоми її формування в умовах навчального закладу [1, с.38]. При розгляді проблеми мотивації та пошуку шляхів її формування, недопустимим є спрощення її розуміння. Формування мотивації – це не переклад викладачем в голову учнів вже готових мотивів та цілей навчання. Формування мотивів – це насамперед створення умов для проявлення внутрішніх побуджень до навчання, усвідомлення їх самим учнем та подальший саморозвиток мотиваційної сфери. Між тим при оволодінні іншомовною культурою зовсім не байдуже, які мотиви побуджують до здійснення діяльності. Найбільш цінні мотиви важливо довести до рівня повного усвідомлення, щоб надати їм пробуджуючу силу.

Існує багато сучасних підходів до проблеми мотивації з виведенням культури на перше місце [1; 18]. Кожен підхід має свої принципи і у всіх присутня необхідність мотиваційної забезпеченості навчання. Але реальність включення механізмів дії мотивів учнів недостатньо опрацьовані практично. Всі вони впевнено стверджують, що мотив повинен бути присутнім як на початку заняття, так і на кожному окремо взятому його етапі [16; 19].

Виділяють три мотиваційні блоки занять:

1. На початку заняття задіюється основний мотив або мотиваційна композиція, з якими логічно пов'язані цілі заняття;

2. Наприкінці – мотиваційний міст до наступного заняття. Це оперативна й перспективна мотивація;
3. Протягом усього заняття діє блок мотиваційної підтримки [13, с.310].

Мотив повинен стати тією точкою опори, на якій базується увесь зміст заняття. Для цього, як зазначає Є.І.Пасов, викладач повинен бути гарним сценаристом, режисером і актором [10, с.75]. Тому розробка ефективної системи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців можлива тільки за умови дотримання теоретико-методологічних основ з урахуванням психологічних особливостей і резервних навчальних можливостей тих, хто навчається.

Орієнтація на середній рівень володіння студентами іноземною мовою – домінуюча характеристика традиційної педагогічної системи навчання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. Такий підхід нівелює індивідуалізацію навчання, не враховує активізацію резервних навчальних можливостей студентів, що призводить до їх психологічного травмування.

Психологи, вивчаючи характер спонукальних сил і способи їх регуляції в навчанні, встановили різноманітність мотиваційної сфери людини, її складну структуру. Говорячи про «мотивацію», «мотиви», зазвичай мають на увазі ті фактори, які спонукають людину до діяльності [9, с.276].

Підставою виникнення мотивації в найбільш загальному розумінні є певна потреба, що створюється на основі суперечностей між тим, що людина має, чим володіє, чого досягла, і тим, чого вона ще не має, чим не володіє, чого не досягла. Бажання мати, оволодіти, досягти становить зміст потреби. І якщо в сферу таких потреб потрапляє володіння іноземною мовою, вони стають мотивацією до її засвоєння.

На мотиваційно-спонукальну сферу можуть перш за все впливати соціальні мотиви, що визначаються потребами суспільства. По-друге, на мотиваційно-спонукальну сферу людини може впливати і характер її діяльності.

Мотивація тісно пов'язана з трактуванням цілей навчально-виховного процесу. В цьому плані дуже важливо не оцінювати їх лише крізь призму вузько практичних інтересів окремих студентів. Взагалі, мотиви навчання мають двоякий характер. По-перше, вони можуть бути зовнішніми і виступати у вигляді вимог навчальних планів, програм, викладача, батьків. Такі мотиви ґрунтуються на почутті обов'язку перед суспільством, сім'єю, викладачем, товаришами. В їх основі – переконання в доцільності певної діяльності, почуття відповідальності, поваги до вимог вищого навчального закладу, бажання змінити свою репутацію «гарного студента» тощо.

Дія зовнішніх і внутрішніх факторів мотивації («я повинен» і «мені хочеться») має бути врівноваженою, крайності тут небажані. Абсолютизація внутрішнього зацікавлення звужує фактичні можливості студента, а сухий підхід з позиції зовнішніх вимог позбавляє процес навчання емоційного забарвлення.

Нарешті, мотивацію слід розглядати не як короточасний фактор діяльності, який можна відкинути після досягнення мети. Йдеться про те, щоб почуття обов'язку було стабільним і закріплювалось у характері людини як постійне прагнення до діяльності, щоб воно стало рисою людини і впливало на хід її життєдіяльності і тоді, коли самі стимулюючі фактори перестають діяти.

Оскільки мотивація має велике значення у навчанні іноземної мови, викладачу важливо своєчасно посприяти її виникненню, підтримати і зберегти її. Але для цього йому необхідно чітко бачити можливі джерела мотивації:

- Усвідомлення і прийняття студентом соціальної необхідності вивчення іноземної мови.
- Формування у студентів особистісних потреб вивчення іноземної мови.
- Вагомим, постійно діючим джерелом мотивації навчання іноземної мови є задоволення від самого процесу навчання, – те, що називають радістю пізнання. Йдеться про те, щоб навчання було відносно легким і студент не відчував труднощів у навчальній праці. Успіх окрилює людину, невдачі ж позбавляють її віри в свої сили.
- У формуванні мотивів вивчення іноземної мови і позитивного ставлення студента до предмета велику роль може відігравати сам викладач [5; 8]. Тут, насамперед, йдеться про стосунки, які склалися між ним і кожним студентом зокрема. Якщо вони доброзичливі, довірливі, передбачають взаємодопомогу, мотив радості від навчання має сприятливий ґрунт, а позитивне ставлення студента до викладача переноситься на предмет. Проте у соціальному трактуванні мотивів вивчення іноземної мови є ще один аспект, який заслуговує на увагу. У процесі навчання, розвитку і виховання студент прагне до ідеалу, який формується і визначається потребами суспільства, його традиціями і звичаями. Громадське почуття обов'язку підказує студенту потребу стати високоосвіченою людиною, готовою до виконання тих завдань, які може поставити перед ним суспільство.

З огляду на це засвоєння студентом іноземної мови виступає як реалізація потреб суспільства, з якими він повинен рахуватися як громадянин. В обов'язок викладача входить всіляко висвітлювати ці моменти – як крізь призму функцій іноземної мови в поточних подіях, так і на прикладах людей, які володіють іноземною мовою (дипломатів, бізнесменів, юристів, акторів, співаків тощо).

Опрацювання теоретичного матеріалу з проблеми мотивації навчальної діяльності дало змогу констатувати, що структура мотивації навчальної діяльності не є раз і назавжди сформованою, вона постійно змінюється. Формування мотивації є процесом виключно внутрішнім і зовні можуть задаватись лише мотиватори, а не самі мотиви. Вплив дискретних та процесуальних мотивів на різних етапах навчання мають різну потенційну силу, але лише за умови достатньої сили обох видів мотивів можлива активна робота студентів на заняттях. Насправді мотивованою навчальною діяльністю може бути лише за умови існування певної потреби і усвідомлення студентом можливості задоволення цієї потреби, спрямувавши свою активність на виконання навчального завдання.

Вирішення проблеми підвищення мотивації можна пов'язати з комплексним підходом, який повинен включати створення спеціальної системи завдань, виховні заходи та мінімізацію негативної мотивації. Всебічний комплексний вплив на мотиваційну структуру студента буде ефективнішим, аніж використання окремих його компонентів.

Завдання повинні носити комунікативний творчий характер, що відповідатиме потребам цієї спеціальності. Використання спеціально відібраного матеріалу, який базувався б на врахуванні інтересів студентів, їх бажанні самостверджуватись як доросла особистість; включення для обговорення хвилюючих проблем при використанні комунікативних і творчих завдань зробить навчання особистісно значимим, що є невід'ємним атрибутом високого рівня мотивації.

Моделювання реальних життєвих ситуацій зробить можливим використання мови як засобу, а не мети, що відповідатиме ситуації реального спілкування. В сучасній методиці широко розповсюдженою є думка, що роль викладача при виконанні комунікативних завдань не стільки зменшується, скільки змінюється. Викладач повинен створити умови для найбільш ефективного виконання завдання, структуруючи його та задаючи перший імпульс. Викладач повинен також втручатись у роботу, коли виникає пауза, і робити це в основному, задаючи запитання.

Викладач повинен пропонувати завдання, які мотивуватимуть їх підтримувати розмову, доки спеціально задана мета не буде досягнута.

Більша концентрація уваги студентів на мотивованому неформальному спілкуванні, аніж на граматиці, дає кращий результат, оскільки сама робота приносить задоволення.

Викладачі повинні виконувати наступне для підвищення мотивації вивчення іноземної мови: 1) Змінювати програму, враховуючи вимоги щодо впливання України у європейське середовище. 2) Підбирати аутентичні тексти, враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності студентів. 3) Оскільки передумовою успішного навчання студентів є спілкування, потрібно підбирати найсучасніші теми для обговорення. Таке спілкування здійснюється у формі бесіди, яка розглядається як особливий вид міжособистісної комунікації, що лежить між крайніми полюсами монологу та діалогу і являє собою діалогічне мовлення з «вкраплюванням» монологів різних функціональних типів у діалог. 4) Потрібно використовувати фізичні задачі та тести, які допомагають систематизувати та поглиблювати знання не тільки з іноземної мови, а й сприяють розвитку творчих здібностей студентів. Це завдання гарантує не

тільки інтерес до навчання, але й високу ефективність, оскільки навіть студенти з низькою самооцінкою пояснюють різні способи вирішення задач з великим задоволенням, адже ця область знань є відомою для них. 5) Студентам пропонується найсучасніша професійно-орієнтована інформація для аудіювання. Окрім аудіювання, студентам пропонуються наукові фільми для перегляду, з подальшим їх обговоренням та виконанням вправ [3; 13].

Для вивчення граматики теоретичний матеріал презентується у найбільш зручній формі – у вигляді таблиць. Практичний матеріал представлений граматичними завданнями. Подається різноманітний спектр вправ: вправи на виправлення помилок (ця вправа створює позитивну атмосферу, оскільки виправлення вже існуючих помилок не таке хвилююче, як їх створення), текстові вправи на пояснення вживання часів у певних реченнях, вправи з пропусками та інші, що сприяють розвитку вмінь та навичок грамотного письма та усного мовлення, необхідних для вивчення іноземної мови [15, с.93].

Висновки. Отже, мотивація визначає продуктивність навчальної діяльності і є її органічною складовою. Наближення мовної діяльності на занятті до реальної комунікації дає можливість використовувати мову як засіб спілкування, підвищує інтерес студентів до навчання і до мови, яку вони вивчають. Таким чином, після проведення відповідних змін, тобто успішному підборі методики, її послідовне та системне впровадження, існує очікування отримати результати внаслідок підсилення мотивації, підвищення інтересу до вивчення іноземних мов, подолання психологічних бар'єрів, зокрема: страху перед говорінням іноземною мовою та страху перед можливістю зробити помилку, створені умови, за яких студенти є не об'єктами, а суб'єктами навчання.

Література та джерела

1. Бакшаева Н.А. Психология мотивации студентов: учебн. пособие / Н.А.Бакшаева, А.А.Вербицкий. – М.: Логос, 2006. – 184 с.
2. Бондаренко Н.Б. Мотиви опанування учнями іноземної мови як засобу самовираження особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07 / Н.Б.Бондаренко. – К., 2002. – 24 с.
3. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н.Д.Гальскова, Н.И.Гез. – М.: ИЦ «Академия», 2004. – 151 с.
4. Готлиб Р.А. Социальная востребованность знания иностранным языком / Р.А.Готлиб // Социологические исследования. – 2009. – № 2. – С.122-127
5. Грабовська Т.В. Формування позитивної мотивації діяльності особистості / Т.В.Грабовська, О.П.Киричук // Рідна школа. – К., 2002. – № 4. – С.12-14
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб.: «Издательство Питер», 2000. – 546 с.
7. Занюк С.С. Почуття компетентності у студентів та учнів як компонент мотивації учіння / С.С.Занюк // «Проблеми загальної та педагогічної психології». Збірник наукових праць Ін-ту психології імені Г.С.Костюка АПН України. – Т. II, ч. 2. – К.: Волинські береги, 2000. – С.153-161
8. Зязюн І.А. Мотивація і мотиви людської поведінки / І.А.Зязюн // Початкова школа. – 1999. – №6. – С.3-6
9. Колкер Я.М. Практична методика вивчення іноземних мов / Я.М.Колкер. – М.: ИЦ «Академія», 2000. – 264 с.
10. Кухарук О.О. Педагогічні умови формування мотивації вивчення іноземних мов студентами вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації / О.О.Кухарук // Нові технології навчання: Наук.-метод. збірник. – К., 2006. – Вип. 44. – С.71-77
11. Латишев Л.К. Теорія, практика та методика викладання / Л.К.Латишев. – М.: ИЦ «Академія», 2003. – 192 с.
12. Маркова А.К. Формування мотивації навчання / А.К.Маркова. – М.: Просвітлення, 1990. – 214 с.
13. Яцишин О.М. Визначення оптимальної структури мотиваційного синдрому вивчення англійської мови студентами економічних спеціальностей / О.М.Яцишин // Мова. Культура. Бізнес. – 2003. – Вип. 1. – С.308-316
14. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 376 с.
15. Щелкунова-Іванченко І. В. Умови формування мотиваційної сфери студентів педагогічних вузів / І.В. Щелкунова-Іванченко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2005. – Вип. 30. – С.92-96
16. Covington M. The Will to Learn: a Guide for Motivating Young People / M.Covington. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 77 p.
17. Deci E.L. Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement and Inequity / E.L.Deci // Journal of Personal and Social Psychology. –1972. – Vol. 22. – P:113-120
18. Gardner R.C. Attitudes and Motivation in Second Language Learning / R.C.Gardner, W.E.Lambert. – Rowley: Newbury House, 2012. – 451 p.
19. Kegan R. The evolving self: Problem and process in human development / R.Kegan. – Cambridge: Harvard University Press, 2012. – 112 p.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена общественной потребностью во владении иностранными языками, осознанием важной роли заинтересованности в процессе обучения и наличием недостаточно качественных характеристик методик и подходов к мотивации учебных групп. В статье определены ключевые аспекты роли мотивации при изучении иностранных языков. Проанализированы сущность, классификация и особенности новейших методик и подходов к мотивации по изучению иностранных языков. Предложено использование ситуационных подходов с уменьшением стрессового фактора.

Ключевые слова: мотивация, системный подход, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, источники мотивации.

The relevance of material presented in the article is caused by social need to know foreign languages, awareness of the importance of motivation in the process of teaching and insufficiency of high-quality characteristics of methodologies and approaches to motivating students and study groups. Motivation is defined as goal-directed behavior. It concerns the level of effort one exerts in pursuing a goal. As long as a student chooses goals and expends a certain amount of effort to achieve it, he is, by definition, motivated. In view of the understanding that intrinsic motivation is very important in promoting success, it is essential that students, whose initial reason for taking up a foreign language course is extrinsic in nature, be constantly encouraged with the hope that they would come to love the learning process. The article outlines the key aspects of the role of motivation in learning foreign languages. Classification and principal characteristics of new methods and approaches to motivation of students to learn foreign languages more insistently have been considered in the article. The use of situational approaches, taking into account the ways of reducing stress, have been suggested.

Key words: motivation, systematic approach, internal motivation, external motivation, sources of motivation.

УДК 0.6.053.56.001

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕРЕКЛАДАЧІВ В КАНАДІ

Козубовська Ірина Василівна
Бабинець Мирослава Миколаївна
м.Ужгород

Стаття присвячена аналізу проблеми становлення і функціонування системи професійної підготовки перекладачів в університетах Канади. Особлива увага звертається на підготовку магістрів перекладу. Бібліографічний аналіз показав, що існує велика увага до проблеми підготовки перекладачів та перекладацьких кадрів як у дослідженнях українських так і зарубіжних учених.

Ключові слова: Канада, професійна підготовка перекладачів, маїстри.

Сьогодні суттєво розширюється міжнародне співробітництво в різних галузях: політики, економіки, науки, мистецтва, поглиблюються євроінтеграційні процеси, учасником яких є й Україна. Це, безперечно, актуалізує проблему вдосконалення іншомовної підготовки фахівців, в тому числі й перекладачів.

Висококваліфікований перекладач сьогодні – це одна з найнеобхідніших на ринку праці професій, оскільки перекладачі виконують функцію міжнародних комунікацій в економіці, торгівлі, науці, освіті, туризмі, мистецтві, інших сферах діяльності. Від якості перекладацької освіти залежить точність формулювань текстів угод про співпрацю, контрактів, бізнес-планів інших документів, а також взаєморозуміння між фахівцями різних країн в процесі спілкування.

Незважаючи на підвищення уваги до питань іншомовної підготовки фахівців в Україні впродовж останнього часу, професійна підготовка фахівців перекладу вимагає вдосконалення. На нашу думку, сьогодні, як ніколи, постає необхідність звернення до прогресивного зарубіжного досвіду з метою імплементації найбільш позитивних ідей у вітчизняному освітньому просторі. У цьому контексті значний інтерес становить система професійної підготовки перекладачів у вищій школі Канади.

Канада – це двомовна країна, де попит на перекладацькі послуги є одним із найвищих на американському континенті. Державні мови становлять понад 90% обсягу перекладу: переклад з англійської на французьку складає біля 75%, а із французької на англійську – 15%. Усний переклад займає біля 10% на ринку перекладів і це значно більше, порівняно із світовими масштабами, де він становить лише 1%. З огляду на це, така мовна ситуація зробила Канаду світовим лідером у галузі перекладу. За останнє десятиліття кількість професійних перекладачів тут зросла на 44%, що вдвічі більше порівняно із іншими професіями. В Канаді налічується понад 15000 професійних перекладачів. Саме тому професійна підготовка перекладачів у вищих навчальних закладах Канади знаходиться на високому рівні.

Слід відзначити, що зародження перекладу як особливого виду діяльності відбулося дуже давно. На думку науковців, це зв'язано з перекладом Біблії, зокрема Старого Заповіту. Стрімкого розвитку перекладацька діяльність набула в Арабському світі у IX –XX століттях. Саме в IX столітті зі створенням Китайської і Багдадської шкіл перекладу процес фахової підготовки перекладачів починає набувати більш-менш організованого характеру. Слід зауважити, що в Європі цей процес набуває поширення в XII столітті. В Канаді фахова підготовка перекладачів розпочалася тільки в 1934 році в університеті Оттави, однак зародження самої професії відбулося значно раніше, в період колонізації території сучасної Канади французами [1].

Актуальні питання професійної підготовки перекладачів висвітлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема, таких, як Дж.Бастін, Ж.Вудворт, Ж.Деліль, І.Бахов, М.Вербицька, Н.Гавриленко, І.Зимня, Д.Келлі, А.Козак, О.Куца, А.Шіба, О.Шупта.

Проблемам становлення, розвитку та організації пере-